

של אתיקה, מעולם לא הוכרע. וכדאי, לדעתי, להאזין לקריאתו של שמואלוף ליצור קהילה ספרותית אשר אינה אדישה למה שקורה מחוץ לבתי הקפה; כן יש טעם בקריאתו ליצור קהילה ספרותית מזרחית של סופרים, משוררים, מבקרים וקוראים הקוראים אלו את אלו, ומנסחים אגב קריאתם וכתבתם פואטיקה מזרחית חדשה-ישנה, אולי פואטיקות מזרחיות רבות.

אלמוג בהר

הגרסה המלאה של המאמר הופיעה בחודש יולי באתר האינטרנט של קבוצת "כתובת" בירושלים:
<http://www.poetryplace.org/mati-about.html>
 ספר שיריו הראשון של אלמוג בהר שיעורי כאב יראה אור בהוצאת עם עובד.

אדמיאל קוסמן

הליכה

סֵטֶפֶּ דֵּיִרְקֶטְלִי אֵינְטוּ דְּהָ לֵיִט.
 סֵטֶפֶּ, סֵטֶפֶּ דֵּיִרְקֶטְלִי אֵינְטוּ אֵיט.
 סֵטֶפֶּ אֵי אַ הִירֹ, יֵס, נוּ פֶּאָנִיק,
 יֵס, מִי דִיר. סֵטֶפֶּ דֵּיִרְקֶטְלִי
 אֵינְטוּ דְּהָ לֵיִט. סֵטֶפֶּ אֵינְטוּ
 אֵיט. סֵטֶפֶּ נוּ פִיר. הוּ, מִי

דְּרִלִּינְג. סֵטֶפֶּ דֵּיִרְקֶטְלִי אֵינְטוּ
 דְּהָ לֵיִט. סֵטֶפֶּ אֵי אַ הִירֹ, יֵס,
 מִי דִיר. סֵטֶפֶּ דֵּיִרְקֶטְלִי אֵינְטוּ
 דְּהָ לֵיִט. סֵטֶפֶּ, נוּ פֶּאָנִיק. סֵטֶפֶּ
 נוּ פִיר. סֵטֶפֶּ אֵינְטוּ אֵיט.
 סֵטֶפֶּ, סֵטֶפֶּ,

סֵטֶפֶּ בִּי סֵטֶפֶּ. יֵס, יֵס, קוֹמְפֶּלִיטִלִי. יֵס מִי
 דִיר. סֵטֶפֶּ אֵינְטוּ דְּהָ לֵיִט. סֵטֶפֶּ דֵּיִרְקֶטְלִי
 אֵינְטוּ דְּהָ לֵיִט. סֵטֶפֶּ
 וּנִיב מִי. הָאָנְד בִּי הָאָנְד. סֵטֶפֶּ
 נוּ פֶּאָנִיק. סֵטֶפֶּ נוּ דֶּרֶד. גִּיאָסֶט
 סֵטֶפֶּ וּוִיט' מִי.
 אֵינְטוּ דְּהָ וּוִיט'.

סֵטֶפֶּ, הוּ סֵטֶפֶּ אֵינְטוּ אֵיט. סֵטֶפֶּ מִי
 דְּרִלִּינְג. סֵטֶפֶּ אֵי אַ הִירֹ. סֵטֶפֶּ אֵי אַ
 גִּיאָיִנְט. סֵטֶפֶּ בִּי סֵטֶפֶּ. סֵטֶפֶּ וּוִיט' מִי.
 סֵטֶפֶּ, מִי דִיר. קוֹמְפֶּלִיטִלִי קוֹוִאִיִּט.
 בִּי נוּ פִיר.

12, 'לא', ודרך הכנסת השפה המזרחית האחות, הערבית המדברת על "שהידים" בטלוויזיה, ואילו בבית "אפאשלי מְדַבֶּרֶת עִם סִבְתִּי בִּשְׁפָה / הֶעֱיָרְקִית" (עמ' 35, 'בין אום-כולתום לבין אמיי', הערבית שחזרה אל העברית במסווה של סלנג ואומרת: "אֶשְׁפָּרָה... בְּדֶלֶק... עֵינֵי... פֶּאָדִיחָה" (עמ' 12, 'לא'). אבל אין בכך לפתור את הפיצול שבין האקדמיה לבית, ובין הרגע בו "שירה מזרחית דיברה על זהות", והרגע בו "זהות מזרחית כתבה שירה" (עמ' 23, 'ערב שירה אשדודית, במרחב של סמי שלום שטרית'). כ"אקטיביסט שירה" (עמ' 17, 'ברכת יום ההולדת של אקטיביסט שירה ידוע') ופעיל תרבותי (שמואלוף עבד ב"קשת הדמוקרטית המזרחית", וכעת הוא משמש כעורך כתב העת 'הכיוון מזרח', ומפרסם מאמרי ביקורת תרבות), שמואלוף נמצא בין המקום המדבר על "זהות מזרחית" קיימת, כותבת שירה, ואשר יש לתבוע את כניסתה לתוכניות הלימוד הממלכתיות, לבין המקום המודע של ניסיון לכתוב זהות מזרחית חדשה דרך השירה.

אחד הפתרונות של שמואלוף למתח שבין הישן והחדש בזהות המזרחית (והשילוב ביניהם בפריקט "השבת עטרה ליושנה"), הוא בבניית שושלת משוררים מזרחים, אשר מצד אחד שותפים בויכרון העבר התרבותי המזרחי, ומצד שני מכוננים יחד את הזהות המזרחית החדשה בעמידתם כנגד המרכז הישראלי האנטי-מזרחי, בייצוג השתיקה וההשתקה בתוך המשפחה המזרחית הנשברת, בעיצוב מקומם בין הערביות ליהדות, בין המזרחיות לאשכנזיות, בין הדתיות למסורתיות ולחילוניות. השושלת הפואטית של מתי שמואלוף מתחילה במובן הזה בארז ביטון של מנחה מרוקאית, וממשיכה דרך ברכה סרי, סמי שלום-שטרית (וודרכו השירה האמריקאית השחורה) ומואזי בן-הראש (קִינֶת המהגר).

האם כל משורר מזרחי כותב שירה מזרחית? האם כל משוררת אשה כותבת שירה נשית? כן ולא. כן, כי בסופו של דבר אין דגם אחד של שירה מזרחית (או שירה אשכנזית), של שירה נשית (או שירה גברית), וכל יוצר חדש הבא מתוך הקהילות הללו מגוון את הדגמים הקיימים. אבל גם לא, כפי שמדגים שמואלוף בבחירתו להתייחס בעיקר לשושלת המזרחית המודעת למזרחיותה של שירתה, ולא למשוררים מזרחים אשר "השתכננו".

שירתו של שמואלוף אינה עומדת לבדה, ואין היא מבקשת לעמוד לבדה, כיצירה בודדה, בשדה השירה. שמואלוף מבקש לשוחח עם השושלת הספרותית המזרחית הקודמת לו, ולהרגיל את הקהילה הספרותית לקריאה באותה שושלת, ולקריאה בו כהמשכה של השושלת; שירתו מבקשת להיקרא על ידי משוררים, ותיקים וצעירים, כדי להעניק להם כלים למחשבה מחודשת על השירה, וכדי לקדם את הניסיון של יצירת פואטיקה מזרחית חדשה-ישנה; ושירתו מבקשת להיות שותפה ביצירתה של קהילה מזרחית, פיוטית ופוליטית.

הוויכוח הישן-נושן על השירה, האם היא אסתטיקה לשם אסתטיקה, או שיש בתוכה גם מקום לשאלות

שמואלוף מסמן בספרו החדש דרך של חיפוש אחר פואטיקה מזרחית. פואטיקה שאינה מזרחית רק במובן הפוליטי, במחאתה על מצב חברתי-כלכלי-תרבותי, פואטיקה שאינה רק ציפוי דק של מאגר סמלים מצומצם של המזרח, המצוי בתחום אוצר המילים המערבי, כגון המאכלים, הקללות, אלף לילה ולילה, העראק, העוד ואום-כולתום, פואטיקה מזרחית שאינה מתקשרת עם עצמה רק דרך ההוגים הפוסט-קולוניאליים מן העולם השלישי הפועלים במערב. שמואלוף שואל: "מִדּוּעַ בִּרְכָה סָרִי וְחִבִּיבָה פָּדִיהָ לֹא נִפְגְּשׁוּ / בְּעֶדְנָה אֶל מוֹל תִּבְּהָ סְתוּמָה / מִדּוּעַ שָׁנֵהָ - שְׁטָרִית - שׁוֹחֵט לֹא נִכְנָסִים לְחֶפֶת / שִׁירַת הַמִּזְרָחִיּוֹת הַפְּזוּרָה עַל / רִצְפַּת הַדְּכוּי כְּמוֹ כּוֹס שְׂבוּרָה / שֶׁל חֶלְקִיהָ נוֹצְצִים..." (עמ' 18, 'ליצור אסתטיקה מזרחית'). שמואלוף שואף לאחד בין החלקים השונים של המזרחיות ולהכניסם תחת "חופת שירת המזרחיות", אבל המזרחיות אולי אינה אחדות, והבקשה ליצור "אסתטיקה מזרחית" עדיין חזקה יותר מקיומה הממשי של אותה אסתטיקה, והרמזים הפזורים הדוקרים המכוונים אל אותה אסתטיקה הם זכוכיות שבורות, ואיך יפגשו שוב זכוכיות שבורות ליצור כוס שלמה.

בשיר הראשון בקובץ מכריז שמואלוף על ההסתערות, ומכין אליה את קוראיו: "הִגִּיעַ הַזְמַן לְזִמְרַת הַדְּכוּי לֹא הִסְתִּים / הָאֲדָמָה לֹא מִזְרָח-תִּיכוֹנִית / הָעַם מִבְּקֵשׁ לִכְתֹּב שִׁיר אֲנֶאֱלֶפְכִּית / שָׁחַר מִתּוֹךְ מַחֲלֹלוֹת לִבְנֹת / מְלִים נִקְרְעוֹת בְּכֶלֶא / קוֹמֹ הַתְּחַבְּרוּ לְמֶרֶד בִּשְׁפָה / אֲנַחְנוּ קָמְנוּ / בֵּין תְּרִבּוֹת הָאוֹתִיּוֹת הַגּוֹעֲצִיּוֹת שֶׁהִקִּיפוּ אוֹתָנוּ / בְּמַעֲבְרוֹת לֹא מִנְקֻדוֹת / אֲנַחְנוּ הָעֶבֶד וְהַשְׁפָּחָה שֶׁל הַזְּמֵרוֹס וּבִיאֲלִיק / קוֹרְאִים מִזְרָחִית, כִּנְגֵד וּמַעֲבָר, סוֹג שֶׁל / אֶפְשָׁרוֹת שֶׁלֹּא יִשָּׁר לִשְׁיִי ה' (עמ' 7, 'זה לא ציטוט, זה אות צורב על צווארי'). אבל קשה לכתוב שירים אנאלפביתיים, ולמרות הרצון הבווער להכריז על אנאלפביתיות כנגד האותיות הגזעניות, בשיריו של שמואלוף בולטת הקריאה האקדמית בכתבי הוגים מזרחים כיהודה שנהב, אלה שוחט וסמי שלום-שטרית, וכן ההיכרות עם פוקו ודרידה.

דילמה זאת של ייצוג המזרחיות קיימת לא רק בשירה, אלא גם בפרוזה, ואפילו בפוליטיקה; התרבות המזרחית אשר קדמה למדינת ישראל היא תרבות עשירה, שכללה רכיבים אליטיסטיים רבים, ויעידו על כך אוצרות שירתה המורכבים אשר הוסיפו להתפרש ולהיכתב עד המאה העשרים; בארץ נתפסת העילגות כמייצגת את המזרחיות על ידי הלא-מזרחים, תפיסה אשר הופנמה אצל חלק מן המזרחים (ולמשל מרבית הסטנד-אפיסטים המזרחים), ומשמשת את חלקם למחאה אנטי-ממסדית ואנטי-אליטיסטית בעלת עוצמה גדולה (וראו ספריהם של דודו בוכי וקובי איוז, והמקרה הייחודי של ספרה החדש של שרה שילה שום גמדים לא יבואו).

אחד מניסיונותיו של שמואלוף להתרחק מן המזרחיות האקדמית נעשה דרך הכנסת העברית המזרחית הפופולרית, "כֶּפֶרָה... מִתְקָן... נִשְׁמָה" (עמ'